

Маја М. АНЂЕЛКОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију

ЖИТИЈЕ И ИСПОВЕСТ АСЕНЕТЕ У СРПСКОСЛОВЕНСКОЈ РУКОПИСНОЈ ТРАДИЦИЈИ**

Српскословенска варијанта апокрифног *Житија Асенетиног*, иако сачувана у свега два преписа из 15. века, има нарочити значај у светским оквирима јер се сматра да је реч о *буквалном* преводу грчког оригинала, па је све до краја 19. века служила и као замена за древни текст на грчком језику. Припада тзв. крађој варијанти, која у себи нема Асенетин плач. У раду смо анализирали једини сачувани оригинални препис у српскословенској рукописној традицији Slave 306, поређећи га са Новаковићевим издањем другог преписа. Текстолошким анализом дошли смо до закључка да се ова два српскословенска преписа мало разликују, и то на морфолошком и лексичком нивоу, као и да су заступљена минимална одступања у погледу редукције и проширивања текста. Такође, утврдили смо да препис Slave 306 има уводну формулу „Благослови, оче!“, која упућује на читање овог апокрифа у црквеним круговима. Кад су стилске одлике преписа Slave 306 у питању, већим својим делом стилско обликовање *Житија* заснива се на употреби епитета, поређења и полисиндета, док су остале стилске фигуре (метафора, антономазија, метонимија и синегдоха) готово у незнатној мери заступљене. Међутим, различите синтаксичке реализације стилских фигура омогућавају појачану стилогеност израза, и доприносе реторичности текста. Предочене текстолошке и стилске карактеристике српскословенског преписа Slave 306 омогућују његово јасније позиционирање унутар богате светске традиције и изучавања овог апокрифа.

Кључне речи: апокриф, *Житије* и *исповест Асенете*, српскословенски препис Slave 306.

Српскословенска рукописна традиција баштини текстове најразличитијег жанровског одређења. Отуда поред канонских текстова и текстова који су својом садржином били прихватљиви у црквеном контексту њен конститутивни део чине и апокрифи као ванканонски списи. Чак би се могло рећи да је њихова распрострањеност и постојање различитих група и варијаната истог текста на специфичан начин

* zmajce7@yahoo.com

** Рад је део истраживања које се изводе на пројекту 178018, *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

обогатило књижевни корпус и допринело стварању различитих интертекстуалних и интеркултурних веза.

Постојано трајање апокрифа и стварање наведених веза заправо је нужна последица места и начина формирања апокрифног текста – јер он, по правилу, настаје и траје на маргинама канона, формира се у односу на њега, а опет га, неретко, превазилази културолошким специфичностима утиснутим у сам текст. Осим тога, „фрагментарна структура апокрифа, метанаративни план, динамично приповедање, могућност лакшег разумевања текста – само су неки од чинилаца који су апокрифе још више учврстили у њиховом трајању, и омогућили им да се у различитим рукописним традицијама исти текст разгранаву у неколиким варијантама и редакцијама, прилагођавајући се сврси свог постојања и етнокултурним околностима у којима настаје” (Анђелковић 2018: 681–682).

У појединим случајевима, на настанак различитих варијаната и редакција истог апокрифног текста недвосмислено је утицала развијеност библијске приче, одн. њена сижејно-тематска основа. Тачније, она је омогућавала да се у односу на канонски апокрифни текст проширује и редукује, али и да се створе потпуно нови текстови који тек у траговима садрже библијску основу. Управо су предочене особености карактеристичне за настанак апокрифа о Прекрасном Јосифу, чију посебну подгрупу чине апокрифи о његовој жени Асенети.

Разлоге за велику популарност апокрифа о Јосифу вероватно треба тражити у његовој (некада и апсолутној) заснованости на већ постојећој опширној библијској причи о њему,¹ као и чињеници да су се поједини од ових апокрифа читали током проповеди на одређеним црквеним празницима, за шта постоје тачне ознаке у насловима апокрифа. Осим наведеног, они садрже и добро познати и некада веома популарни мотив оклеветаног младића, који директно кореспондира са мизогинским елементима, типичним за средњовековље.²

Супротно претходним, апокрифно *Житије Асенетино* нема готово никакво утемељење у Библији, јер се Асенета у *Првој књизи Мојсијевој (Постање)* помиње свега три пута – Пост. 41: 45, 50 и Пост. 46: 20 – како би се дали најосновнији подаци: да је ћерка Потифере, свештеника Онскога, да је удата за Јосифа по фараоновој вољи, и да рађа два сина – Манасију и Јефрема. Дакле, библијска и апокрифна прича о Јосифу била је наративни оквир за стварање потпуно самосталног, и у правом смислу апокрифног дела. Стога се, готово неочекивано, одмах након наслова управо српсколовенске верзије Slave 306, јавља уводна формула „Благослови, оче!” (435a), која указује да се и овај апокриф читао у црквеним круговима.

На постојаност *Житија Асенетиног* у словенској средини верујемо да је утицала и чињеница Асенетиног помена у првој и другој молитви Свете тајне брака – чина Венчања, која се одржала до данас: „Ти си Јосифа и Асенету здружио и пород

¹ Библијска прича о Јосифу садржана је у *Првој књизи Мојсијевој (Постање)*, од 37. до 50. главе (са изузетком 38. главе која говори о Јудином греху). Кратки помени Јосифа јављају се и раније, и то у 30, 33. и у 35. глави *Постања*.

² Уп. Томин 2011.

им Јефрема и Манасију подарио”;³ „Благослови их, Господе Боже наш, као што си благословио Јосифа и Асенету.”⁴

Овоме се може додати такође интересантан податак: “It is also certain that in the Christian East, particularly in Armenia, the story remained in vibrant connection with the culture: some Armenian Bibles even include *Aseneth* among their apocryphal additions, along with illustrations of the couple” (Humphrey 2000: 13).

*

У српскословенској рукописној традицији време настанка превода апокрифа о Јосифу и Асенети и даље се везује за 13. век, тачније да је превод на српскословенски настао најкасније током 13. века (Петканова 1992: 419). Међутим, у глобалном контексту, ауторство, време и место настанка апокрифне приче о Асенети и даље остаје нерешено. “The emerging ‘consensus’ was that *Aseneth* was written by a Hellenistic Jewish writer, between approximately 100 BCE and 115 CE, to those concerned with the status of proselytes in a relatively mainstream Hellenistic Jewish community, probably located in Egypt.” (Humphrey 2000: 14, 15). Такође, остаје непознаница који је сачувани препис/превод најсличнији оригиналном тексту. Наиме, у науци је, пре свега анализом грчких рукописа и то од стране Бурхарда (Burchard 1965)⁵ и Филоненка (Philonenko 1968), утврђено да постоје 4 групе апокрифа о Асенети, од којих су две дуже (*a* и *b*), а две краће верзије (*c* и *d*). За разлику од Бурхарда, који предност даје дужој варијанти, конкретно групи *b*, сматрајући да су текстови групе *c* и *d* настали скраћивањем прототекста, Филоненко сматра да су текстови из *b* групе најсличнији изгубљеном оригиналу, истичући управо као најсличније словенске преписе (Humphrey 2000: 18). Такође, и новија истраживања Рос Кремер (Крамер 1998: 305) указују да су краће варијанте вероватно ранијег постања од текстова *b* групе.

С обзиром на чињеницу да развијена библијска прича о Асенети не постоји, те да је њено апокрифно *Житије* апсолутно засебна творевина која допуњује и библијску и апокрифну причу о Јосифу, никако се не може поуздано утврдити која је варијанта (дужа или краћа) сачуваних преписа *Житија Асенеиног* најсличнија оригиналном тексту. Али на основу досадашњих анализа можемо се сложити са претпоставком Р. Кремер да су дуже варијанте настале прекомпоновањем краћих, и додајмо: да су у њих унети сегменти који имају и сужејну и реторичку надоградњу.

*

Поред 24 преписа апокрифа о Јосифу и два преписа *Житија Асенеиног* у српскословенској рукописној традицији,⁶ како је утврдио Јацимирски (Яцимирский

³ Део текста прве молитве: Епископ Атанасије 2011: 55.

⁴ Део текста друге молитве: Епископ Атанасије 2011: 56.

⁵ Бурхард ће имати још врло значајних публикација о апокрифу о Асенети, и то: Burchard 1980, Burchard 1987, Burchard 1996.

⁶ О српскословенским преписима в. Јовановић 2005: 493–494. Уп. и Бошков 2000: 403–414. Овим преписима додаје се скорије идентификовани препис из збирке Соколов бр. 156, објављен у Анђелковић 2013. Истраживања и издања појединих преписа апокрифа о Јосифу у српскословенској рукописној тра-

1921: 118–141), постоји још око 200 преписа и у грчкој, латинској, сиријској, руској, средњеенглеској и другим традицијама.⁷

Два српскословенска преписа *Житија Асенеиног* потичу из 15. века. Пошто препис из прве половине 15. века, који се чувао у Народној библиотеци у Београду, није сачуван⁸, узимамо га према Новаковићевом издању из 1877. (Novaković 1877). Други препис потиче из треће четвртине 15. века, а чува се у Букурешту у Румунској академији под ознаком Slave 306, ркп. стр. 435a (432a) – 457a (4576).

Апокрифом о Асенети подробније се бавио В. М. Истрин (Истринъ 1898), упо­ређујући древну редакцију на грчком језику са словенским преводом. Ово издање је од изузетног значаја јер се у њему сви остали познати преписи, међу којима се издваја словенски. У свом раду Истрин је истакао да је словенски препис који је објавио Стојан Новаковић 1877. године служио као замена за грчки оригинал, јер представља буквалан превод изворног текста. Овако значајну улогу Новаковићево издање имаће до 1889/90. године, када је опат Батифол објавио грчки препис из 11/12. века према рукопису Graecus 803 из Ватиканске библиотеке (Battifol 1889/90).⁹ Према Истрину, постоје две редакције текста, а словенски превод припада тзв. краћој редакцији, која се узима за првоначелну и која нема у своме саставу Асенетин плач. Истрин наглашава да овај апокриф залази у област јудејско-хеленистичких предања, али да се не може поуздано утврдити да ли је то превод са јеврејског језика на грчки или је грчки текст настао на основу јудејског предања. Једино је сигурно да је као такав постојао још у IV–V веку.

Али као што смо указали, новија истраживања о пореклу и датовању овог апокрифа указују на другачије закључке: “As to dating, scholars now generally place the piece in an era much earlier than the fifth century, many looking towards the late first century CE as the most likely time of composition. The first-century CE date is usually given as a terminus ante quern because the apocryphon is judged to be of Egyptian origin: a Jewish community in Egypt would have little use for a pro-proselyte book like Aseneth after the revolt under Trajan in 117, or especially after Hadrian’s anti-circumcision edict in 135” (Humphrey 2000: 30).

Када овај апокриф сагледамо у глобалном контексту, као веома занимљив податак намеће се онај да управо преводи и издања *Житија Асенеиног* преовлађују апокрифе о Јосифу, те да ово *Житије* не престаје да бива предметом различитих научних студија.

дицији садржана су у: Анђелковић 2006, Анђелковић 2009, Анђелковић, Пајић 2011, Анђелковић 2013, Анђелковић 2018. Преводи са српскословенског на српски језик апокрифа о Јосифу и Асенети садржани су у: Јовановић 2005: 283–340.

⁷ Уп. набројане рукописне традиције у Анђелковић 2013: 81.

⁸ Прва половина XV века, Београд, Народна библиотека (стара збирка), број 29, 141a–160b.

⁹ Овај препис су и Бурхард (Burchard 1965) и Филоненко (Philonenko 1968) одбацили као могући препис оригиналног текста.

Текстолошка поређења српскословенских преписа
Житија Асентиног

У српскословенској рукописној традицији остало је, као што смо нагласили, сачувано свега два преписа *Житија Асентиног*, а на основу досадашњих проучавања не може се утврдити колики је број преписа раније постојао. На оба ова преписа указао је Јацимирски (Яцимирский 1921: 119–120), али је Истрин (Истринь 1898) у својој великој студији о овом апокрифу у обзир узео само Новаковићево издање.

Несумњиво је да је Новаковићево издање *Житија Асентиног* побудило велику пажњу научне јавности јер се сматра врло сличним, а у већини и идентичним, грчком оригиналу. Превод је рађен према краћој редакцији грчког текста, која у свом саставу нема Асентин плач. Велика сличност између претпостављеног грчког оригинала и словенског текста последица је буквалног превода текста, до те мере да су се због тога јављале грешке у преводу на које Истрин (Истринь 1898: 45, 52) упућује. С друге стране, Истрин је мишљења да су места у којима словенски превод одступа од грчког текста управо она која показују утицај оригиналног текста на словенски превод.

С обзиром на то да је Новаковићев текст издање словенског преписа који није сачуван, за основни текст узели смо српскословенски препис који се чува у Букурешту у Румунској академији под ознаком Slave 306, 435a (432a) – 457a (457b).

Поредећи основни текст ове групе (у даљем тексту: Slave 306) са Новаковићевим издањем (у даљем тексту: НИ), дошли смо до закључка да се ова два текста мало разликују, а да су разлике углавном морфолошке природе.

Прво ћемо указати на разлике које почивају на минималним редукцијама или проширењима текста.

Разлику уочавамо већ у наслову дела, те можемо рећи да је овде НИ за нијансу опширнији:

Slave 306: Житіє, ии повѣданіє, асєтєты (*sic!*) дьщєрє пєнѣѣрїины. како ю поє іосїѣ прѣкрасныи (435a);

НИ: Житіє и исповѣданіє Асєнєѣї дьщєрє Пєнѣѣрїины и како поєтє к Іосїѣ прѣкрасни кь жєноѣ сєвѣ.¹⁰

Одмах затим, следи разлика која се налази после наслова, а пре почетка текста. Док у Slave 306 на том месту стоји *вл(а)г(о)с(ло)вы, w(тъ)чє* (435a), у НИ тога нема. Примећујемо да се овим *вл(а)г(о)с(ло)вы, w(тъ)чє* Slave 306 приближава апокрифу о Јосифу, и то *Слову Јефрема Сирина*, као и то да је ова уводна формула коришћена за читање текста у црквеним круговима.

У наредној табели донећемо само веће разлике овога типа¹¹, с тим што, како ће се из приложеног видети, те разлике почивају у већини случајева на различитостима у свега једној речи.

¹⁰ Бројеве рукописних страна за НИ не наводимо јер оне у издању нису унете, већ је текст подељен на главе.

¹¹ Разлике које се заснивају на (не)појављивању везника *и* или заменице се нисмо узимали у обзир. подвлачили смо оне сегменте текста који се не појављују у другом препису.

Slave 306	НИ
дѣщерь пен'дѣфрїа (435б)	дѣщерь пен'дѣфрїа ѿрѣа
ц(а)рь ѡт(ь)ць ѿго фараѡнь (435б)	ѡт(ь)ць ѿго фараѡнь
слоуѣще асеѡѡи (436б)	слоуѣще ѿи асеѡѡи
плод[ь] ихъ зрѣль (437а)	плод[ь] ихъ <u>тогда</u> зрѣль
и разѡмѣи д(оу)хъ в(о)жїи (438б)	и д(оу)хъ в(о)жїи
ризи же вѣню же вѣ ѡвлѣченъ(439б)	риза же <u>ѿго</u> , юже вѣ ѡвлѣченъ
или жена ѡсташѣ (440а)	или жена <u>тоужда</u> ѡсташѣ
г(лаго)лы хѡд'ныѣ и лѡу кавыѣ (440а-440б)	г(лаго)лы лѡукавыѣ
въздѡвиже роукоу свою (442б)	въздѡвиже роукоу свою <u>надъ главою своєю</u>
д(оу)хѡмъ с(вѣ)тымъ своимъ(ь) (442б)	д(оу)хѡмъ своимъ(ь)
<u>изыдоут[ь] домоу твоѿго, р(ѣ)че же пен'тефрїи.</u> да прѣпочиѣтъ (443а)	да прѣпочиѣтъ
и потыца сѣ (444а)	и потыца сѣ и <u>прїидѣ</u>
поврьже псомъ (444б)	поврьже <u>всѣ</u> псомъ
по чрѣслохъ <u>своихъ(ь)</u> (447б)	по чрѣслохъ
дарова те г(оспод)ь <u>иуцифѡу</u> (448а)	дарова те г(оспод)ь
иже сынѣсть (448б)	иже <u>аште</u> сынѣсть
въз'ми трапѣзѡ (449б)	въз'ми трапѣзѡ <u>сию</u> . <u>ѿгда же она обрати сѣ</u> <u>положити трапѣзѡу</u>
и скръвѣше (452б)	и скръвѣше <u>зѣло</u>

стр[а]даше <u>зѣло</u> (452б)	стр[а]даше
оуслишахъ во азъ (453б)	оуслишахъ во азъ рече
и въсь <u>рѡдѣ</u> (453б)	и въсь
моу же же соуцие (454б)	моу же же соуцие <u>съ нкю</u>
и проводіе извыше (455б)	и проводіе извыше <u>ки</u>
погнаше въ слѣд[ь] (456б)	погнаше въ слѣд[ь] <u>ихъ</u>
в(о)г оу нашемоу сл(а)ва въ вѣкы аминь (457б)	Богоу же нашемоу <u>подобаеть всака слава чьсть и покаананіе, нына и прыснои и въ вѣкы вѣкомь, аминь</u>

Морфолошке и лексичке разлике сагледавамо у наредним примерима:

Морфолошке разлике		Лексичке разлике	
Slave 306	НИ	Slave 306	НИ
съ нѣю (436б)	съ нки	напрѣд[ь] дверіе (436б)	на прѣдворіе
на [...] вдроу (436б)	на [...] одрѣ	на трьсть (436б)	настань
даше (438а)	даста	тогда (437а)	въсь
оу криетъ се (440а)	криеть се	посрѣд[ь] (437а)	по срѣдѣ
въ свѣтъ (440б)	въ свѣтѣ	г(о)с(поди)нь (439а)	господь
дѣци ваша (441б)	дѣци ваю	вт[ь] винах(ь)(442а)	вт[ь] пива
простре (442а)	прострѣть	г(лаго)лы (442б)	гласы
егда оумрѣ (444а)	егда оумрѣть	застоупникъ (446а)	заштитникъ
роукѣ твою (445б)	роуцѣ твои	страхомь (447а)	страхованіемь
д(ѣ)в(и)ца (447б)	дѣвице	съврьже (447б)	съвлѣче
сѣдъмых(ь) д(ь)нѣхъ (451а)	сѣдъмых(ь) дни	вдежда (447б)	ризоу

въ [...] гѣсѣмь (451б)	въ [...] Гѣсѣмѣ	вл(а)гоуѣханіе (448б)	оуѣханіе
мѡжѣ (453а)	моуѣжи	силни (450а)	силникъ
продаше (453б)	прѡдадоше	сиѡимѣ (452б)	Иѡемѣ
ѡт[ь] рѡкѡ (457а)	ѡт[ь] роуѣкы	изиди (454а)	иди

Као што смо могли да закључимо на основу ексцерпираних примера, морфолошке разлике углавном су засноване на употребама различитих падежних облика у истом реченичном контексту. За разлику од Бук у коме се већином користи акузатив, у НИ се на истом месту користи локатив. Другу разлику запажамо у коришћењу различитих облика аориста.

Лексичке разлике нису бројне, поготову ако се има на уму дужина и једног и другог текста. Овде наглашавамо разлику у лексемама ѡт[ь] винаѡ(ь) (Slave 306: 442а) – ѡт[ь] пива (НИ), као и на сиѡимѣ (Slave 306: 452б) – Иѡемѣ (НИ), јер различитост њихове употребе као последицу доноси мењање чињеничног стања. Ово нарочито важи за први пар лексема, док се у другом пару може наслутити да се ради о истом топониму, али да он има другачији фонетски облик.

У вези са лексичким разликама да напоменемо и то да се у Slave 306 у већини случајева бројеви исказују речима, док се на тим местима у НИ користе слова са одговарајућом бројном вредношћу, нпр. шѣсть (Slave 306: 454а) – .s. (НИ); пет(ь) (Slave 306: 454а) – .и. (НИ).

Различит редослед речи у оквиру реченице такође је приметан, али је он више стилског карактера, те га као таквог овде не разматрамо. Илустрације ради наводимо пример у коме је ова појава најочљивија, а у коме се уочавају и лексичке и морфолошке разлике: чѣдо асѣнетѣ ѡна же р(ѣ)чѣ се азъ г(оспод)и и ѡт(ь)чѣ мои (Slave 306: 438б) – чѣдо! И рѣчѣ асѣнеѣѡѣ: да възглаголетѣ оуѣбо отѣць мои и господѣ (НИ).

Стилске особености *Житија Асенетиног* (Slave 306)

Већим својим делом стилско обликовање *Житија* свело се на употребу епитета, поређења и полисиндета, док су остале стилске фигуре (метафора, антономазија, метонимија и синегдоха) готово у незнатној мери заступљене. Зато се у тексту ишло ка разгранатој употреби најразноврснијих епитета који, потпомогнути полисиндетом, на адекватан начин наглашавају сва важна места у тексту, нарочито оних која су по својој природи, пре свега, дескриптивна.

Највећи број *епитета* је у функцији осветљавања Асенетиног лика. Готово да у *Житију* и нема спомињања њеног имена а да уз њега не стоји бар један епитет. Уз њих, јавља се и велики број епитета којима се описује двор у коме Асенета живи.

Асенета се у делу описује као дева *велика* и *красна* (д(ѣ)ва соуѣции велика и красна (435а)); *прелепа* је својом добротом (и прѣлѣпа добротоу (435б)). Одежду њену чинили су и *златни* појас (појасомъ златемъ (437б)) и венци *златни* (вѣнѣци златими (438а)). У трепуцима покајања Асенета ће скинути свој *златни* појас, а царску *златоткану* одежду

заменити *црном* ризом (Се во съвлѣкох се съ ц(а)рскыѣмъ ѡдеждѣмъ златотканъныѣ, и ѡблѣкох се въ ризоу чрнѣ. се распосахъ поасъ мои златъ (446а), съвлече асенець оутвары свою ц(а)р(ь)скою, и ѡблече се въ чрною, и распосавшии поасъ свои златъ (444а), ризоу чрною (444а)).

Двор је велики (двор(ь) великь (437а)), пирг је велики и висок (вѣли и высокь (436а)), прва клет велика, прекрасна и камењем црвеним постављена, као што су и зидови њени били украшени различитим и засебним камењем (и вѣ прѣва клѣтъ велика и прѣкрасна каменѣмъ багрѣим(ь) поставленъна. и стѣни ѣе каменѣмъ различнѣимъ и ч(ь)ст(ь)ным(ь) оукрашенъна (436а)). Кров клети је златан, а унутра се налазе египатски богови – златни и сребрни (И вѣ покровъ клѣти ѡноѣ златъ. вѣноутрь же ѣе вѣхоу воу егип(ь)тѣсцимъ имъ же не вѣ числа. злати же и сребрнѣи. (436а)). У ковчезима Асенетиним било је и риза златокованих (ризи златокованъныи (436а)), а багренице у клети су златоткане (багрѣницею златотканъною (436б)).

Осим у овим примерима, епитети имају веома важну улогу у формирању Јосифовог лика, као и у успостављању паралелизама у описима Јосифа и Асенете, а што умногоме доприноси развијању специфичне симболике унутар текста.

Синтаксички гледано, највећи број епитета остварен је у виду конгруентног атрибута, али постоје и они који су измештени у именски део предиката, чиме се постиже наглашеност датог епитета. Примери који илуструју ову појаву јесу: ты д(ѣ)в(и)ца ѣси д(ь)н(ь)сь чиста (447б), и стѣна вѣ ѡкрѣсть двора висока зѣло (437а), и нѣсмъ достоинна ѡт[ь]врѣсти оустъ своих(ь) к тѣвѣ (445б), криле же имъ вѣхѣ багрѣи ѡкоже акѣнътъ, а глави имъ ѡко пазлатнѣи, жѣла же имъ ѡстра (449а), вѣдѣ ѡко вы мѣже ѣсте силънѣи (453а).

Појачано наглашавање епитета у синтаксичкој функцији предикатива додатно се увећава специфичном реченичном конструкцијом. У наредним примерима дошло је до инверзије субјекта и копулативног глагола, чиме је постигнута додатна стилска маркираност датог епитета: и вис(тъ) видѣнѣ прѣста ѣго крѣваво (448б), и вис(тъ) видѣнѣ ѣго крѣваво (449а), и вѣ мѣжъ богатъ зѣло и моудръ и кроткъ (435а), вѣ ѡсиѣ кроткъ, и м(и)л(о)ствѣ и в(о)говѣзнь (442б), вѣ во велика ѡко саръра. и красна ѡко реѣка и добра ѡко и рахиль, и вѣ имѣ д(ѣ)в(и)ци асенеѣи (435б).

И наредна два примера припадају истој групи, али се од претходних разликују по томе што је у њима субјекат изостављен. Наглашавање особина Венијаминових постигнуто је употребом емфатичког полисиндета: и вѣ велик(ь) и силънъ и моцънъ (456а), и вѣ в(о)говѣзнь (456а).

Поређења која су заступљена у овом делу углавном су библијског порекла. Попут епитета, и она се првенствено односе на Асенету, а потом Јосифа, пчеле и мед. Само у два примера поредбена копула јесте ѡкоже, док је у свим осталим примерима коришћена у облику ѡко.

Библијског је порекла уводно поређење Асенете са Саром, Ребеком и Рахилом, чиме су истакнуте оне њене особине по којима су познате наведене старозаветне личности: вѣ во велика ѡко саръра. и красна ѡко реѣка и добра ѡко и рахиль, и вѣ имѣ д(ѣ)в(и)ци асенеѣи (435б). Такође, Асенетина лепота спецификује се поређењем са (Божјом) невестом: занѣ зрѣста ю оукрашеноу ѡко ѣвѣстѣ в(о)жѣю (438а), и оукраси се ѡко ѣвѣста (450а). Како би се постигла целовита симболичка целина, лепотом се издвајају и девојке које са Асенетом живе на двору, те се пореде са небеским звездама: љ. д(ѣ)вѣ [...] и вѣхоу красне зѣло ѡко звѣзди н(ѣ)в(ѣ)с(ь)ныѣ (436б).

Истоветног, библијског, порекла су и два примера у којима се количина пшенице сакупљена од стране Јосифа пореди са песком морским, чиме се наглашава њена безмерност: и вѣ съвыраѣ пшеницоу страны тоѣ, тако пѣськъ мор'скы (435а); приде іосифъ прѣдѣли съзначнаго града и вѣ съвыраѣ п'шеницѣ страни тоѣ, тако пѣськъ мор'скыи (437а–437б).

Осим стандардних реализација поређења, у тексту запажамо и примере у којима долази до уланчавања поредбених конструкција, што илуструје пример: и ѡдеждѣю и вѣн'цеъмь и жьзломь ц(а)р(ь)скымь. тьчїю лице ѣго тако мльнїи и очи ѣго тако свѣт(ь) съзначнїи и власи главы ѣго тако пламень ѡгна, роуцѣ и нозѣ ѣго тако жєлѣзо раждєжєн'но ѡгникъмь (447а).

Истом типу припадају и три узастопна поређења о пчелама: и възидоше абыѣ пчєли ѡт[ь] воцинь мєдѣ вѣли тако снѣгь. крилє жє имь вѣхѣ вагрїи такожє акѡн'тъ, а главы имь тако пазаатнїи, жєла жє им' ѡстра и приплєтошє сє къ асєнєѡи, ѡт[ь] ногоу дажє и до главы. и по оустнахѣ вѣхѣ жє вєлики тако стрьшєни (449а).

*Автономазија*¹² у овом делу није честа. Тачније, употреба овог стилског средства своди се на свега шест примера, формираних по обрасцу „заједничко име → лично име”, тачније, по подтипу „атрибутив или атрибут → властито име”: нь ты г(оспод)и из'бавы мє ѡт[ь] рѣкоу ѣго. и ѡт[ь] оусть ѣго исхыти мє (445б), г(оспод)и мои г(лаго)лы сїє прѣд[ь] нама (452а), Дрѣззи асєнєть д(ѣ)в(и)ца ч(и)стаа, сє бо оуслиша г(оспод)ь г(лаго)лы исповѣданїа твоєго (447б), дрѣззи д(ѣ)в(и)цє сє бо дарова тє г(оспод)ь іосифоу вѣ нєвѣстоу (448а), соудити бо иматъ г(оспод)ь мєждѣ вами мною (457б), занє тїи дьци вышнѣго нарєчєши сє, іосифъ боудєт' ти жєных(ь) вѣ вѣчноу врѣмє (450б).

Полисиндет се остварује на два начина – у оквиру комуникативне реченице, када се наглашавају релевантни реченични делови, или у оквиру дискурса, када се наглашавају радње које чине окосницу приповедања. *Житије* обилује дескрипцијом, па је полисиндет и у улози наглашавања сваког елемента који се описује. С обзиром на то да се понављање везника *и* распростире кроз читаво дело, наводимо, илустрације ради, следећи пример који илуструју појаву полисиндета: и поклонише сє іосифоу на лицоу зємли. и съниде іосифъ ѡт[ь] колѣсницє своєє; и поздравова десноу рѣкою своєю; и видѣ асєнєть. іосифа. и оумили сє зѣло дѣшею и оумєк'чи сє ср[ь]д[ь]цє ѣє. и колѣна раслабєста и вьстрєсє сє всє тѣло ѣє. и оувола сє страхомь вєліємь, и въздахнѣ и рєчє, како идѣ и гдє съкрию сє ѡт[ь] лица ѣго. (449а).

Стилске фигуре које нису имале значајнијег удела у стилском обликовању текста јесу метафора, синегдоха и метонимија.

Два примера у којима је остварена *метафора* готово да су у целини идентична: и р(є)чє пєн'тєфрїи къ дьщєри своєи целоуи врата своєго (441б–442а); р(є)чє жє пєн'тєфрїи къ асєнєти пристоупи и цѣлоуи врата своєго (442а).

Оба примера налазе се иза два поређења којима се објашњава како се Асєнєта опходила према Јосифу (као према брату своме) и како се Јосиф опходио према њој (као према сестри својој). Да не би дошло до понављања истих поређења, искоришћена је копулативна метафора као њихова замена.

У следећим примерима заступљен је иначе најчешћи тип синегдохе „део → целина”. Тачније, у овим примерима синегдоха се јавља тако што део тела именује

¹² Типологија антономазије и синегдохе дата је према: Ковачевић 2015.

личност у целини – руке и уста ђавоља означавају ђавола, а лице Божије означава Бога: *ѡко ѡт[ь]ць ѡдолоубывѣ исхыти мѣ изъ рѡкы вражіе* (445б), *нѣ ты г[оспод]и изъбавы мѣ ѡт[ь] рѡкоу ѡго. и ѡт[ь] оустъ ѡго исхыти мѣ* (445б), *сѣмръть прѣд[ь]лѣжит[ь] вы прѣд[ь] лицѣмъ в[о]жіеъмъ* (453а).

„Пити чашу непропадљивости” једини је пример за *метонимију*, и то парти- тивну: *И сѣнѣси хлѣвъ жизни; и пиѣши чашѣ ѡтлѣніа* (448а).

Посебну стилску маркираност не само *Житију Асентином* него и читавој групи апокрифа о Прекрасном Јосифу дају *симболи*, којима се успостављају интер- културне и интертекстуалне везе. С обзиром на то да анализа симбола подразумева посебну студију, овде ћемо само нагласити да је њихова појава и тумачење значења у науци довело и до додатних недоумица по питању примарног места настанка апокрифа и његовог порекла.

Као такви, нарочито се истичу тзв. симболи светлости (светлост, звезде, очи), потом симболи који указују на жртвени обред, на статусне и социјалне конотације, као и они који означавају изворе живота и очишћење од грехова, те процесе иницијације. Досадашња истраживања овог апокрифног *Житија* нарочито су била усмерена на појаву симбола меда и пчеле, што је поједине истраживаче посебно упућивало на разликовност паганског и хришћанског контекста.

Извори

Публиковани извор: Novaković S. „Srpsko-slovenski zbornik iz vremena despota Stefana Lazarevića.” *Starine JAZU*, IX (1877): str. 27–42.

Непубликовани извор: рукописни текст *Slave 306*, 435a (432a) – 457a (457б), трећа четвртина 15. века, Букурешт, Румунска академија.

Литература

Анђелковић М. „Слово о смрти Јосифовој у српском препису из 1633. године.” *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 72, св. 1–4 (2006): стр. 111–124.

Анђелковић М. „Интеркултурна структура света апокрифа.” *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 31. октобра и 1. новембра 2008. год. Књ. 2, Јужнословенске/европске парадигме и српска књижевност: интеркултурни хоризонти*. Одговорни уредник Драган Бошковић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, Скупштина града (2009): стр. 39–44.

Анђелковић М., Пајић С. „Прича о прекрасном Јосифу: заједничка тема српске црквене литературе и сликарства прве половине 18. века.” *Друштвене кризе и (српска) књижевност и култура*. Ур. Д. Бошковић и М. Анђелковић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет (2011): стр. 263–281.

- Анђелковић М. „Непознати препис апокрифа о Прекрасном Јосифу из збирке Соколов.” *Филолог*, год. 4, бр. 8 (2013): стр. 81–87.
- Анђелковић М. „Прашки препис (Š19) *Слова о Прекрасном Јосифу*.” *Црквене студије*, год. XV, бр. 15 (2018): стр. 681–695.
- Бошков М. „Палеја са тумачењима у српској књижевној баштини.” *Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура*. Научни скупови Српске академије наука и уметности, ХСV, Одељење историјских наука, књ. 27. Београд: САНУ (2000): стр. 403–414.
- Епископ Атанасије Херцеговачки (ур.). *Велики молитвослов (Велики требник)*. Прев. Архимандрит др Јустин Сп. Поповић. Ваљево: Манастир Ћелије, 2011.
- Истринъ М. „Апокрифъ оъ Јосифъ и Асенефъ.” *Древности. Труды Славянской Комиссии Императорского Московского Археологического Общества*, т. II, Москва (1898): стр. 146–199. И као посебан отисак, стр. 1–54.
- Јацимирскій А. И. *Библиографическій обзоръ апокрифовъ въ южнославянској и русској письменности (Списки памятниковъ)*, Выпускъ I. Апокрифы ветхозаветные, Петроградъ, 1921.
- Јовановић Т. *Апокрифи. Старозаветни, према српским преписима*. Приредило и на савремени језик пренео Томислав Јовановић. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 23, I том. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 2005.
- Ковачевић М. *Стилистика и граматика стилских фигура*. Београд: Јасен, 2015.
- Петканова Д. „Слово за Прекраснија Јосиф.” *Старобългарска литература. Енциклопедичен речник*. Софија: Петър Берон (1992): стр. 419.
- Томин С. „Мотив оклеветаног младића. Прилог представљању зле жене у књижевности.” *Мужаствене жене српског средњег века*. Нови Сад: Академска књига (2011): стр. 46–60.

*

- Battifol P. *Le Livre de la Prière d'Aseneth, Studia Patristica: Etudes d'ancienne littérature chrétienne. I-II*. Paris: Leroux (1889/90): p. 1–115.
- Burchard Ch. *Untersuchungen zu Joseph und Aseneth: Überlieferung-Ortsbestimmung*. WUNT, 8, Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1965.
- Burchard Ch. *Joseph und Aseneth serbisch-kirchenslawisch. Text und Varianten*. Dielheimer Blätter zum Alten Testament, 2, Dielheim (1980): p. 1–45.
- Burchard Ch. *The Present State of Research on Joseph and Aseneth*: J. Neusner – P. Borgen – E. S. Frerichs – R. Horsley, *New Perspectives on Ancient Judaism, II, Religion, Literature, and Society in Ancient Israel, Formative Christianity and Judaism*. Ancient Israel and Christianity, Lanham – New York – London, 1987.
- Burchard Ch. „Ein vorläufiger griechischer Text von Joseph und Aseneth.” *Gesammelte Studien zu Joseph und Aseneth: Berichtigt und ergänzt Herausgegeben mit Unterstützung von Carsten Burfeind*. Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha 13; Leiden: E. J. Brill, 1996, p. 161–209; исто издање и у: *Dielheimer Blätter zum Alten Testament* 14 (1979): p. 2–53; и 16 (1982): p. 37–39.

- Humphrey M. *Joseph and Aseneth*. Guides to Apocrypha and Pseudepigrapha. Sheffield: Academic Press, 2000.
- Kraemer Ross S. *When Aseneth Met Joseph: A Late Antique Tale of the Biblical Patriarch and his Egyptian Wife, Reconsidered*. New York: Oxford University Press, 1998.
- Philonenko M. *Joseph et Aséneth: Introduction, Texte critique, Traduction, et Notes*. Studia Post Biblica. Leiden: E. J. Brill, 1968.

Maja M. Anđelković

THE LIFE AND CONFESSION OF ASENETA IN SERBIAN-SLAVONIC
MANUSCRIPT TRADITION

Summary

The paper investigates the apocryph *Žitije i ispovest Asenete* (engl. *The Life and Confession of Aseneth*), known in Serbian-Slavonic literacy exclusively based on two manuscripts from the 15th century – one of them preserved in the edition by Stojan Novaković from the year 1877 (the authentic text was destroyed), and the other one preserved in the copy kept in the Romanian Academy, marked as Slave 306. Serbian-Slavonic version of apocryphal *The Life of Aseneth* bears a specific worldwide significance since it is assumed that this is a *literal* translation of the Greek original, which served as a substitute for the ancient text in Greek, as well, until the end of the 19th century. We determined that it belonged to the so-called shorter variant lacking Aseneta's weeping. Having in mind that the research so far has been grounded on Novaković's edition, we analyze the only remaining original copy in Serbian-Slavonic manuscript tradition Slave 306 in the current paper, comparing it to Novaković's edition. By means of textological analysis we arrived at the conclusion that the two Serbian-Slavonic copies slightly differ, morphology-wise and lexis-wise, as well as that there were minimal deviations in terms of text reduction and expanding. Furthermore, it was determined that Slave 306 copy began with the formula „Bless me, Father!”, pointing to the reading of the apocryph in ecclesiastical circles. When it comes to the stylistic features of Slave 306 copy, we determined that the stylistic form of *The Life of Aseneth* was predominantly based on the usage of epithets, comparisons and polysyndeton, whereas other stylistic devices (metaphor, antonomasia, metonymy and synecdoche) are almost negligible. Nevertheless, various syntactic realizations of stylistic devices enable an expressed stylogeny of expression, contributing to the rhetoric value of the text itself.

Keywords: apocryph, *The Life and Confession of Aseneth*, Serbian-Slavonic manuscript Slave 306.